

“Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukuku” ile “Uluslararası Sorumluluk Hukuku” Arasındaki İlişki^(*)

Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER^(**)

Öz

“Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukuku” ile “Uluslararası Sorumluluk Hukuku” arasında, uluslararası hukukun gereğinin yerine getirilebilmesi yönünden veya başka bir ifade ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesi bakımından çok önemli bir ilişki vardır. Özellikle uluslararası hukukun en ağır ve ciddi ihlallerinin başında gelen ve *jus cogens* kurallardan kaynaklanan *erga omnes* yükümlülükler olan silahlı saldırı veya soykırım gibi vahim uluslararası haksız fiiller işlendiğinde bu ilişki önemini özellikle belli etmektedir. Nitekim, örneğin bir devlet tarafından gerçekleştirilen bir silahlı saldırı fiili hakkında “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” eşzamanlı olarak uygulanırlar. Aynı fiil hakkında eşzamanlı olarak uygulanma olanağı, “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” arasında hukuken olgusal bir ilişki doğurur. Uluslararası hukukun varoluşsal niteliklerinden ötürü ise bu mekanizmaların gerek ayrı ayrı gerekse birlikte etkinlikleri sorunludur. “Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun gereklerinin uygulanmadığı silahlı saldırı veya soykırım gibi en ağır ve ciddi bir ihlalde bulunan bir devlete karşı “uluslararası sorumluluk hukuku”nun mekanizmalarının devletler tarafından çalıştırılması böylesi bir ihlalde bulunan bir devlete karşı uluslararası baskı oluşturabilir. Bu baskının kurulabilmesi ve uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması mümkün olabilir. Ancak bu olanak dahilindeki sonucun elde edilebilmesi için “sayıca yeterince güçlü egemen devlet tarafından, yeterince etkin bir biçimde”, “uluslararası sorumluluk

^(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 13.10.2024 - Kabul Edildiği Tarih: 31.10.2024.

Atıf Şekli: Hakkı Hakan Erkiner, “Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukuku” ile “Uluslararası Sorumluluk Hukuku” Arasındaki İlişki’ (2024) 14(2) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1349, 1384.

DOI: 10.52273/sduhfd..1566538.

^(**) Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye.

E-posta: herkiner@marmara.edu.tr.

Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-0779-6414>.

hukuku” mekanizmalarının çalıştırılması ve uygulanması şarttır. Bu şartın hayata geçmesi ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması mümkün ve muhtemel bir olgudur. Uluslararası hukukta bu mekanizma potansiyel olarak uygulanmayı bekler bir biçimde mevcuttur ancak bunun devletler tarafından tercih edilmesi gereklidir. Bundan ötürü uluslararası hukuk muhakkak bir hukuk değil fakat muhtemel bir hukuktur.

Anahtar Kelimeler

Uluslararası Kollektif Barış ve Güvenlik Hukuku, Uluslararası Kollektif Sorumluluk Hukuku, Uluslararası Hukukta İki Tarafılık ve Çok Tarafılık, Uluslararası Hukukun Emredici Jus Cogens Kurallarından Kaynaklanan Uluslararası Topuluğun Geneline Yönelik Erga Omnes Yükümlülükler, Uluslararası Hukukta Kollektif Karşı Önlemler.

The Relationship between “*International Peace and Security Law*” and “*International Responsibility Law*”

Abstract

There is a significant relationship between the International Law of Peace and Security and the International Law of Responsibility in terms of the fulfillment of the requirements of international law or, in other words, in terms of ensuring the supremacy of international law. This relationship becomes particularly important when grave international wrongful acts such as armed attacks or genocide are committed, which are among the most serious and grave violations of international law and are erga omnes obligations arising from jus cogens rules. As a matter of fact, for example, international law of peace and security and international law of responsibility apply simultaneously to an act of armed aggression committed by a State. The possibility of simultaneous application to the same act gives rise to a legal factual relationship between the international law of peace and security and international law of responsibility. Due to the existential nature of international law, the effectiveness of these mechanisms, both separately and together, is problematic. The mechanisms of the international law of responsibility which can be invoked by states against a state that commits the gravest violations, such as armed aggression or genocide, where the requirements of the international law of collective peace and security are not applicable, can create international pressure against such a violating state. It may be possible to establish this pressure and ensure the supremacy of international law. However, to achieve this possible result, it is essential that the mechanisms of international law of responsibility should be activated and implemented in a sufficiently effective manner by a sufficiently numerous and powerful sovereign state. With the realization of this condition, it is possible and probable to ensure the supremacy of international law. This mechanism exists in international law and is potentially awaiting implementation, but it must be favored by states. Therefore, international law is not an absolute law but a possible law.

Keywords

International Law of Collective Peace and Security, International Law of Collective Responsibility, Bilateralism and Multilateralism in International Law, Erga Omnes Obligations of the International Community Arising from the Imperative Jus Cogens Rules of International Law, Collective Countermeasures in International Law.

Extended Summary

There is a significant relationship between the International Law of Peace and Security and the International Law of Responsibility in terms of the fulfillment of the requirements of international law or, in other words, in terms of ensuring the supremacy of international law. This relationship is significant when grave international torts such as armed aggression or genocide, which are among the most grave violations of international law, are committed. As a matter of fact, for example, international law of peace and security and international law of responsibility apply simultaneously to an act of armed aggression committed by a State. The possibility of simultaneous application to the same act gives rise to a legal factual relationship between the international law of peace and security and the international law of responsibility. International collective security law is codified in Chapter VII of the UN Charter. On the other hand, the law of international responsibility, or more specifically, the law of international responsibility of a state for an internationally wrongful act, is codified in a document with the text of the articles of the UN ILC, which was completed in 2001 for codification purposes and reflects the rules of customary international law.

The UNSC is the body at the center of the work with the importance of its duties and powers for the realization of the international law of collective peace and security. In this respect, its failure to fulfill its duties leads to the paralysis of the collective legal system. A decision cannot be taken in which one of the permanent members votes negatively.

The relationship between the rules of the international law of collective peace and security and the rules of the international law of responsibility arises from the fact that both sets of rules contain rules applicable to the same behavior. If we take the case of an interstate act of armed aggression, this act of armed aggression attributable to a State is both an act that threatens and harms international peace and security and an internationally wrongful act that constitutes a breach of an international obligation. At this point, the act causes an intersection of rules as a violation. When the act of armed aggression, which constitutes a violation of the prohibition of the use of force in article 2, paragraph 4 of the UN Charter, is attributed to a state, it constitutes an internationally wrongful act with the presence of both the element of violation and the element of attribution and gives rise to the international responsibility of the state committing the armed aggression. At the same time, this behavior, which constitutes an internationally wrongful act and gives rise to the international responsibility of the attributed state, is a behavior that endangers international collective peace and security. As a result, the act of armed aggression is both an act that threatens international collective peace and security and triggers the operation of international collective peace and security law, and a violation of an erga omnes obligation arising from a jus cogens norm and triggers the operation of both bilateral and multilateral international responsibility law. When an act of armed aggression is committed, the international law of collective peace and security and the international law of responsibility are two sets of rules that apply simultaneously to the same act, and a relationship inevitably arises between them.

The multilateral international law of responsibility and the international law of collective peace and security, which is concentrated in the legal position of the UN Organisation under the UN Charter and the UNSC, which is at the center of the matter with its mandate and powers, to operate separately but simultaneously in a matter, the violation of the erga omnes obligation in question must also threaten or disturb international peace or be an act of aggression. The operation of the mechanisms of the law of international responsibility by states against a state that commits the gravest breach, such as armed aggression or genocide, to which the requirements of the international law of collective peace and security are not applicable, can create international pressure against such a breaching state. It may be possible to establish this pressure and ensure the supremacy of international law. However, to achieve this possible result, the mechanisms of the international law of responsibility must be operated and implemented effectively enough by a sufficiently powerful sovereign state. With the realization of this condition, it is possible and probable to achieve the rule of international law. This mechanism exists in international law and is potentially awaiting implementation, but it must be chosen by states. International law is therefore not necessarily law, but possible law.

The reason for the multilateralisation of international responsibility is that the supremacy of international law is sought to be established through the mechanism of international responsibility law. Due to the structural, practical, and practical weakness and almost total inadequacy and incapacity of the international law of collective peace and security, it is important to provide a legal opportunity to establish the supremacy of international law through the mechanism of international responsibility. The possibility of other states asserting international responsibility in the assertion of international responsibility by the state aggrieved by the internationally wrongful act enables other states to create weight alongside the aggrieved state but against the state whose responsibility is asserted. It is hoped that this weight will pave the way for the supremacy of international law. Of course, two conditions must come together for this weight to be brought to bear: Sufficiently powerful states must be willing to throw this weight, and it must constitute weight by providing a legal and legitimate concentration of power. In the case of breaches of erga omnes obligations, such as not committing armed aggression or genocide, which have catastrophic consequences for international peace and security, the legal possibility to exert pressure on the responsible state is that other states may also assert international responsibility and may even impose countermeasures. If these possible countermeasures are sufficiently intensified, pressure may be exerted on the responsible state to the extent that it complies with the requirements of its responsibility. In this framework, international law is not an absolute law, but a possible law. What is meant by not being an absolute law is that the achievement of legally prescribed results is not certain. Sovereign states should prefer to operate mechanisms to achieve these results. Since these states are sovereign, it is within their sole and exclusive competence whether they choose to do so or not, and they will only choose to operate these mechanisms if they have the political will to do so. For this reason, the achievement of the results envisaged by international law is not certain, that is, they are not things that will happen. However, they are possible results, that is, these results may or may not happen. For this to

happen, first of all, the political will of the states must operate the legal mechanisms to achieve these results. For this purpose, they must choose to operate the specified mechanisms, and this issue requires a political decision that is within the authority of sovereign states.

Giriş

Eldeki çalışmada ifade edilmek istenen ana fikir “Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukuku” ile “Uluslararası Sorumluluk Hukuku” arasında, uluslararası hukukun gereğinin yerine getirilebilmesi yönünden veya başka bir ifade ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesi bakımından çok önemli bir ilişki olduğudur. Özellikle uluslararası hukukun en ağır ve ciddi ihlallerinin başında gelen silahlı saldırı veya soykırım gibi vahim uluslararası haksız fiiller işlendiğinde bu ilişki önemini özellikle belli etmektedir. Nitekim, örneğin bir devlet tarafından gerçekleştirilen bir silahlı saldırı fiili hakkında “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” eşzamanlı olarak uygulanırlar. Aynı fiil hakkında eşzamanlı olarak uygulanma olanağı, “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” arasında hukuken olgusal bir ilişki doğurur. Eldeki çalışmada amaç, bu olgusal ilişkinin nasıl ortaya çıktığının ve ortaya çıktıktan sonra bu ilişkinin hukuken içeriğinin ne olduğunun incelenmesidir.

Belirlenen incelemenin yapılabilmesi için çalışma iki bölümde düzenlenmiştir. İlk bölümde “Kurallar ve Mekanizmalar” işlenecektir. İkinci bölümde ise “Mekanizmaların Hayata Geçirilmesi” açıklanmaya çalışılacaktır. İlk bölümde mevcut hukuk kurallarından yola çıkılarak ortaya konulmaya gayret edilecek hukuki durum Kural Kümeleri Arasındaki İlişkinin Nedenleri; İhlal Karşısında BM Odaklı Mevcut Mekanizma; İhlal Karşısında Sorumluluk Odaklı Mevcut Mekanizma alt başlıklarında açıklanacaktır. İkinci bölümde ise ilk bölümde normatif vaziyetleri aydınlatılmaya çalışılmış olan mekanizmaların uygulanabilirlikleri veya diğer ifade ile hayata geçirilmeleri meselesi Uluslararası Hukuka Uygunluğun Sağlanması Amacı; Sorumluluk Hukukunun Sonuçlarının Hayata Geçirilmesi; Kural Kümeleri Arasındaki İlişki Müessesesi alt başlıkları altında incelenmeye teşebbüs edilecektir.

Çalışmanın içeriğinin yukarıda belirtilen şekilde düzenlenmesi ile Kural Kümelerinin Etkileşimi; İki Kural Kümesinin Kesişiminin Nedeni Olarak İhlal; BM Şartı VII’nci Bölüm Mekanizması; BMGK Kaynaklı Önlemler ve BMGK Kaynaklı Engeller; Sorumluluk Mekanizmasını Tetikleyen Olay; Sorumluluğun Sonuçları; birinci bölümde ve BM Şartı Dairesinde Hukuka Uygunluğun Sağlanması; Sorumluluk Hukuku Dairesinde Hukuka Uygunluğun Sağlanması; Sorumluluğun Çok Taraflılığa Açılımı; Sorumluluk Hukukundaki Karşı Önlemler Müessesesi; Kollektif Tepkilerin Hukuki Dayanakları; Kollektif Tepkilerin Hukuki Gayesi; ikinci bölümde temas edilme olanağı elde edilecek konu başlıkları olacaktır.

I. Kurallar ve Mekanizmalar

Bu bölümde, Kural Kümeleri Arasındaki İlişkinin Nedenleri; İhlal Karşısında BM Odaklı Mevcut Mekanizma ve İhlal Karşısında Sorumluluk Odaklı Mevcut Mekanizma başlıkları ele alınmaktadır.

A. Kural Kümeleri Arasındaki İlişkinin Nedenleri

“Uluslararası kollektif güvenlik hukuku”, Birleşmiş Milletler (BM) Şartı’nın VII’nci bölümünde hukuken düzenlenmiştir. Diğer taraftan “uluslararası sorumluluk hukuku” veya daha belirgin bir ifade ile “devletin uluslararası haksız fiilden kaynaklanan uluslararası sorumluluğu hukuku”, BM Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun (UHK) 2001 yılında kodifikasyon gayesiyle tamamlanan ve uluslararası teamül hukuku kurallarını yansıtan maddeler metni ile bir belgede maddeler halinde ve uluslararası teamül hukuku kurallarını içeren bir biçimde yazıya aktarılmıştır¹.

1. Kural Kümelerinin Etkileşimi

1945 yılına dek, o zamanlarda sadece uluslararası hukukun ihlalden kaynaklanan zararların onarımını gaye edinen “uluslararası sorumluluk hukuku” ile gene o zamanlara kadar barış için kollektif eylemleri düzenleyen kurallar bütünü olarak anlaşılan “uluslararası kollektif güvenlik hukuku” arasındaki ilişkinin koordine edilmesi diye bir mesele mevcut değildi². BM Şartı’nın kabulü böyle bir meselenin doğmasında asıl belirleyici an oldu³. Bunun iki cümlede toparlanabilecek sebepleri mevcuttur. Bu cümlelerden birincisine göre BM Şartı’nın VII’nci bölümündeki düzenlemeler “uluslararası sorumluluk hukuku”nu da etkilemiştir ve bu iki hukuki mekanizma arasında kaçınılmaz bir etkileşim belirmiştir⁴. Cümlelerin ikincisine göre ise BM Güvenlik Konseyi (BMGK) uluslararası

¹ Elif Uzun, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu* (Beta 2007) 26-29.

² Georg Nolte, ‘De Dionisio Anzilotti à Roberto Ago: le droit international classique de la responsabilité internationale des Etats et la Prééminence de la conception bilatérale des relations interétatiques’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 18.

³ Klein Pierre, ‘Responsabilité Pour Violation Grave D’Obligations Découlant De Normes Impératives Du Droit International Et Droit Des Nations Unies’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 189.

⁴ Mathias Forteau, *Droit De La Sécurité Collective Et Droit De La Responsabilité Internationale De L’Etat* (Pedone 2006) 3.

barış ve güvenlik ile ilişkili meselelerde uluslararası sorumluluk durumunu da etkileyen kararlar alabilmiştir⁵.

“Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” ve “uluslararası sorumluluk hukuku” çağdaş uluslararası hukuk düzeninde merkezi bir rol oynamaktadırlar. “Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”ndaki gelişmeler, “uluslararası sorumluluk hukuku”nda da değişimlere neden olmuştur. “Uluslararası sorumluluk hukuku”ndaki değişimler özellikle BM Şartı’nın VII’nci bölümünün, çağdaş uluslararası hukuk düzeninde meydana getirdiği gelişmelerden etkilenmiştir.

BMGK’nın uygulamalarının da “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” arasındaki ilişkideki gelişmeler üzerinde etkisi olmuştur. BMGK’nın uluslararası barış ve güvenliğin korunması için uluslararası sorumluluğu da ileri sürebilmesi mümkündür⁶. BMGK, “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun hayata geçirebilmesi için görev ve yetkilerinin önemi ile işin merkezinde yer alan organdır. Bu bakımdan onun görevlerini yerine getirmemesi ve felç olması kolektif hukuk sistemini de felç etmektedir. BM Şartı’nın 24’üncü maddesine göre, “BM’nin üyeleri, örgütün hızlı ve etkili hareket etmesini sağlamak için uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında başlıca sorumluluğu Güvenlik Konseyi’ne bırakırlar ve bu sorumluluk gereğince görevlerini yerine getirirken Güvenlik Konseyi’nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler. Güvenlik Konseyi, bu görevleri yerine getirirken BM’in amaç ve ilkelerine uygun hareket eder⁷”. BM Şartı’nın 23’üncü maddesine göre, BMGK, BM’in on beş üyesinden oluşur. Bu üyelerin on tanesi geçici üye olarak seçilirler. “Çin Halk Cumhuriyeti, Fransa, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri, Güvenlik Konseyi’nin daimi üyeleridir⁸”. “Güvenlik Konseyi’nin usul meseleleri hariç tüm konulardaki kararları daimi üyelerin hepsinin oyları dahil olmak üzere, 9 üyenin olumlu oyu ile

⁵ Forteau (n 4) 3.

⁶ Forteau (n 4) 15-18.

⁷ BM Şartı (UN Charter) madde (article) 24/1 ve madde 24/2 için bkz: <<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>> Erişim Tarihi 08 Eylül 2024; <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf> Erişim Tarihi 08 Eylül 2024; <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>> Erişim Tarihi 08 Eylül 2024; <<https://www.un.org/fr/about-us/un-charter/full-text>> Erişim Tarihi 08 Eylül 2024.

⁸ UN Charter (n 7) article 23.

alınır⁹”. Buna göre daimi üyelerden birisinin olumsuz oy verdiği bir karar alınmaz. Bu hususa gündelik dilde, daimi üyelerin veto yetkisi de denilmektedir.

2. İki Kural Kümesinin Kesişiminin Nedeni Olarak İhlal

“Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” kuralları arasındaki ilişki, her iki kural kümesinin de aynı davranışa uygulanacak kuralları içermelerinden ileri gelmektedir. Devletlerarası bir silahlı saldırı fiilini ele alırsak, bir devlete isnat edilebilen bu silahlı saldırı davranışı, hem uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve ona zarar veren bir davranıştır ve hem de bir uluslararası yükümlülüğe aykırılık oluşturan bir uluslararası haksız fiildir. Bu noktada fiil, bir ihlal olarak kuralların kesişimine neden olmaktadır. “BM Şartı’nın 2’nci maddesinin 4’üncü fıkrasındaki kuvvet kullanma yasağı”nın ihlalini oluşturan silahlı saldırı fiili bir devlete isnat edildiğinde, hem ihlal unsurunun varlığı ile hem de isnat unsurunun bulunması ile bir uluslararası haksız fiil oluşturur ve silahlı saldırıda bulunan devletin uluslararası sorumluluğunu doğurur. Aynı zamanda da uluslararası haksız fiil oluşturan ve isnat edilen devletin uluslararası sorumluluğunu doğuran bu davranış, uluslararası kolektif barış ve güvenliği tehlikeye düşüren bir davranıştır ve BM Şartı’nın VII’nci bölümünde düzenlenen maddelerin çalıştırılmasını da gerektirir. Böyle bir silahlı saldırı davranışı, “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun kurallarının çalıştırılmasını gerektirir ve aynı zamanda da, bu davranıştan doğan uluslararası sorumluluk, uluslararası topluluğun geneline karşı doğan bir uluslararası sorumluluktur. Burada söz konusu olan uluslararası topluluk, egemen ve eşit devletlerin uluslararası topluluğudur¹⁰. “Uluslararası hukukun emredici kurallarından kaynaklanan yükümlülüklerin ağır ve ciddi ihlalleri”, “uluslararası sorumluluk hukuku”na göre, uluslararası topluluğun geneline karşı sorumluluk doğurur ve bu durumda, bütün devletlerin uluslararası sorumluluğu ileri sürme ve bunun gereğinin yerine getirilmesini isteme ve bunun uygulanması için karşı önlem olarak belirtilen olanakları hayata geçirme yetkisi vardır¹¹. Silahlı saldırı fiili, “BM Şartı’nın 2’nci maddesinin 4’üncü fıkrasında yasaklanan kuvvet kul-

⁹ UN Charter (n 7) article 27.

¹⁰ Santiago Villalpando, *L’Emergence De La Communauté Internationale Dans La Responsabilité Des Etats* (PUF 2005) 13.

¹¹ Eric Wyler, ‘Du Crime D’Etat A La Responsabilité Pour Violations Graves D’Obligations Découlant De Normes Impératives Du Droit International Général’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 116.

lanma yasağı”nın yasakladığı davranıştır. Anılan madde, uluslararası hukukun emredici bir kuralıdır; diğer ifade ile, “*jus cogens norm*”dur ve bundan ileri gelen kuvvet kullanmama yükümlülüğü de, uluslararası topluluğun geneline yönelik olan bir yükümlülüktür; başka deyişle “*erga omnes yükümlülük*”tür¹². Sonuç olarak, silahlı saldırı fiili, hem uluslararası kolektif uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir davranıştır ve “*uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku*”nun işletilmesini tetikler ve hem de “*jus cogens norm*”dan ileri gelen bir “*erga omnes*” yükümlülüğün ihlalidir ve hem “*bilateral*” yani iki taraflı bakımdan hem de “*mültilateral*” yani çok taraflı bakımdan “*uluslararası sorumluluk hukuku*”nun işletilmesini tetikler¹³. Silahlı saldırı fiili işlendiğinde açıkladığımız üzere, “*uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku*” ile “*uluslararası sorumluluk hukuku*” aynı fiile eşzamanlı olarak uygulanacak iki kural kümesidir ve aralarında kaçınılmaz olarak ilişki doğmaktadır¹⁴. En sade biçimde ifade etmeye çalışırsak, bir fiil ile uluslararası barışın tehdit edildiği ve bir uluslararası yükümlülüğün ihlal edildiği bir durumda, bu ihlal hakkında, “*uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku*” mekanizması ile “*uluslararası sorumluluk hukuku*” mekanizması çalışacaktır.

B. İhlal Karşısında BM Odaklı Mevcut Mekanizma

Anılan bu iki mekanizmanın da nihai hedefi, uluslararası toplulukta, uluslararası hukuki güvenliğin tesis edilmesidir. Uluslararası hukuki güvenlik, uluslararası topluluk yaşamında, sosyal istikrara hizmet eder¹⁵. Uluslararası hukuki güvenliğin tesis edilmesi içinse, uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması lazımdır¹⁶. Aslında, gerek BM Şartı’nın VII’nci bölüm mekanizması ve gerekse “*uluslararası sorumluluk hukuku*”nda “*erga omnes*” yükümlülüklerin ihlalinden doğan sorumluluk mekanizması, belirtildiği şekilde, uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması için gelişmiş mekanizmalardır. Uluslararası hukukun varo-

¹² Ümmühan Elçin Ertuğrul, *Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu* (Yetkin 2012) 114-120.

¹³ Marina Spinedi, ‘D’Une Codification A L’Autre: Bilatéralisme Multilatéralisme Dans La Genèse De La Codification Du Droit Des Traités Et Du Droit De La Responsabilité Des Etats’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 71.

¹⁴ Forteau (n 4) 50.

¹⁵ Süleyman Dost, *Temel Kavramlar, Metinler ve Kararlar Bağlamında Uluslararası Hukukta Adalet* (2. Baskı, Yetkin 2019) 10.

¹⁶ Dost (n 15) 82.

luşsal niteliklerinden ötürü ise bu mekanizmaların gerek ayrı ayrı gerekse birlikte etkinlikleri sorunludur. Bu etkinlik sorununun uluslararası hukukun üstünlüğünü sağlamada meydana çıkardığı ve uluslararası hukuki güvenliğe ulaşmada oluşturduğu olumsuz vaziyeti aşmak veya bu vaziyetin zararını azaltmak için “uluslararası kollektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizmalarının işletilmelerinde hukuki olanakları bilmek ve bunları hayata geçirmeye çalışmak olumlu bir işlev görecektir.

“Uluslararası kollektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizmalarının işletilmelerinde hukuki olanakları bilmek için bu mekanizmanın uygulama alanlarındaki ve konularındaki yakınsamaları incelemek isabetli olacaktır. Anılan yakınsama, gerek bu mekanizmaları tetikleyen olayda ve gerekse bu mekanizmaların nihai amaçlarında mevcuttur. Aynı fiil, hem uluslararası barışı tehdit etmekte, hem de uluslararası sorumluluğu doğurmaktadır. Bu fiile karşı, gerek “uluslararası kollektif barış ve güvenlik hukuku” ve gerekse “uluslararası sorumluluk hukuku”, bozulan hukuki barışı yeniden kurmayı amaçlamaktadırlar. Örneğin, en mühim bir örnek olarak, silahlı saldırı fiili veya gene vehamet bakımından en önemli bir örnek olarak, soykırım fiili, yukarıda belirtilen fiilin misallerini oluştururlar. Bu misallerdeki fiillerde, hem uluslararası barış ve güvenlik tehlikeye düşmekte ve hem de bu fiiller uluslararası hukukun emredici kurallarından ileri gelen uluslararası topluluğun geneline yönelik olan yükümlülüklerin ağır ve ciddi ihlallerini oluşturarak, uluslararası sorumluluğu doğurmaktadır.

1. BM Şartı VII’nci Bölüm Mekanizması

BM Şartı’nın VII’nci bölümünün başlığı, “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler” şeklindedir¹⁷. Bu başlığın hemen altındaki 39’uncu maddede yer alan düzenlemede, BM Örgütü ile çizilen uluslararası hukuk sisteminde, BMGK’nın uluslararası barışın korunmasına ilişkin meselelerde, sistemin merkezinde yer alan yetkileri sayılmaktadır¹⁸. Anılan maddeye göre, “Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42’nci maddeler uya-

¹⁷ UN Charter (n 7) Chapter VII.

¹⁸ Naim Demirel, *BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması* (Derin 2015) 61; Süleyman Dost ve Zehra Korkmaz, ‘Savaşa Varmayan Zorlama Yolu Olarak Zararla Karşılık ve Bazı Uygulamalar’ (2015) 5(2) SDÜHFD 111, 151.

rınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır¹⁹”. Belirtilen bu maddeye göre, BMGK’nın görevi üç durumda başlamaktadır. Bunların ilki, barışın tehdit edilmesidir; ikincisi, barışın bozulmasıdır ve üçüncüsü ise, saldırı eylemi bulunmasıdır²⁰. Aynı maddeye göre, BMGK’nın meseleye dahil olmasındaki amacı iki adettir. Bunlardan ilki “uluslararası barış ve güvenliğin korunması”; ikincisi ise “uluslararası barış ve güvenliğin yeniden kurulması”dır. Gene burada işlenmekte olan 39’uncu maddeye göre, BMGK’nın belirtilen bu amaçları sağlamak için yetkili olduğu yapması gerekenler, tavsiyelerde bulunmak veya BM Şartı’nın 41 ve 42’nci maddeleri uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırmaktır. 39’uncu madde ışığında belirtilmesi gereken önemli hukuki gerçek, uluslararası hukukun emredici kurallarından kaynaklanan bir yükümlülüğün ihlalinde, “çok taraflı uluslararası sorumluluk hukuku” ile BM Şartı çerçevesinde BM Örgütü ve özellikle görev ve yetkileri ile işin merkezinde yer alan BMGK’nın hukuki konumunda yoğunlaşan, “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun, bir meselede ayrı ayrı ama eşzamanlı çalışabilmesi için sözü edilen “erga omnes” yükümlülüğün ihlalinin, aynı zamanda uluslararası barışı tehdit etmesi veya barışı bozması veya bir saldırı fiili olmasıdır. “Erga omnes” yükümlülüğün ağır ve ciddi ihlalinin bu biçimde oluşturan bir uluslararası haksız fiilin bulunması, aynı zamanda BMGK’nın “uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması” için 39’uncu maddede kendisine yetkisi verilen tavsiyelerde bulunmak veya BM Şartı’nın 41 ve 42’nci maddeleri uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırmak icraatlarında bulunulabilir. BMGK’nın bu biçimde yetkilerinin kullanılabilirliğini tetikleyen bir uluslararası haksız fiil hakkında, diğer yandan “uluslararası sorumluluk hukuku”nun kuralları da işlemeye başlayabilir. Yani fiil, belirttiğimiz nitelikte bir fiil ise, hem BMGK’nın yetkilerinin kullanılabilir olması ile “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” kurallarının uygulanabilirliğini ve hem de “çok taraflı uluslararası sorumluluk hukuku” kurallarının uygulanabilirliğini tetikleyecek veya başka ifade ile, bu uygulanabilirliklerin devreye girebilmesi için hukuki deklanşöre basılmasına neden olacaktır²¹.

¹⁹ UN Charter (n 7) article 39.

²⁰ Robert Kolp, *Ius contra bellum* (2. Baskı, Bruylant 2009) 89.

²¹ Linos-Alexandre Sicilianos, ‘Classification Des Obligations Et Dimension Multilatérale De La Responsabilité Internationale’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 72.

Yukarıda belirtildiği üzere, bir uluslararası haksız fiilin aynı zamanda uluslararası barışı tehdit ettiği veya bozduğunu saptama yetkisi gene BMGK'nın bizzat kendisindedir. Şunu da belirtelim ki şayet orta yerde BMGK uluslararası barışı bozan veya tehdit eden bir fiilin varlığını saptıyorsa, bu fiil bir devlete isnat edilebildiğinde ve kendisine isnat edilen devletin bir uluslararası yükümlülüğüne aykırılık oluşturan bir ihlal davranışı teşkil ettiği, büyük ihtimalle, “uluslararası hukukun emredici kurallarından ileri gelen bir yükümlülüğün ağır ve ciddi bir ihlali”ni teşkil eden bir uluslararası haksız fiil de mevcut olacaktır. Nitekim, silahlı saldırı zaten “*jus cogens*” bir normdan kaynaklanan bir “*erga omnes*” yükümlülüğün ihlalinin bariz örneğini oluşturmaktadır. Soykırım da diğer bir bariz örnektir. Silahlı saldırının BM Şartı'nın 51'inci maddesinde kendisine yer bulan meşru müdafaa hakkının doğumunu da tetiklediğini hemen belirtelim. Diğer bir ifade ile silahlı saldırı, BM Şartı'nın 51'inci maddesindeki meşru müdafaanın gereklilik unsurunu karşılayan ve bu unsurun içini dolduran olgudur²². BM Şartı'nın 51'inci maddesindeki düzenlemeye göre, “*Bu Antlaşma'nın hiçbir hükmü, BM üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşrû savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez*”²³. BM Şartı'nın 51'inci maddesi, devletlerarası ilişkilerde kuvvet kullanımının yasak olması ilkesinin açıkça bir istisnasını oluşturur²⁴. BM Şartı madde 2/4, “*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek BM'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar*”²⁵ demektedir. Bu maddedeki kural ve bu kuralda mündemiç olan yasak, “uluslararası barış ve güvenlik hukuku”nun mimarisinde temel öneme haiz kuraldır. Uluslararası hukukta barışın tehdit edilmesi veya barışın bozulması demek, aslında, BM Şartı madde 2/4'den ileri gelen uluslararası yükümlülüğün ihlal edilmesi demektir. Barışın noksanlığı, çoğu durumda, 2/4'e uyulmamasıdır.

²² Georges Labrecque, *La Force Et Le Droit* (Bruylant 2008) 485.

²³ UN Charter (n 7) article 51.

²⁴ Dost (n 15) 136.

²⁵ UN Charter (n 7) article 2/4.

2. BMGK Kaynaklı Önlemler ve BMGK Kaynaklı Engeller

Yukarıda, BMGK'nın “uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması” için 39'uncu maddede kendisine yetkisi verilen, tavsiyelerde bulunmak veya BM Şartı'nın 41 ve 42'nci maddeleri uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırmak icraatlarında bulunabileceğini belirtmiştik. BM Şartı'nın 41'inci maddesinin düzenlemesine göre, “BMGK, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve BM üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir²⁶”. BM Şartı'nın 42'nci maddesinin düzenlemesine göre ise, “BMGK, 41'inci maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve BM üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir²⁷”.

Yukarıda yer verilen kurallar arasında, BM Şartı'nın 39'uncu maddesi ve 27'nci maddesi arasında bütün bir “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun çalışabilmesi için kritik önemde bir ilişki vardır. BMGK, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptayabilmek için; ve “uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması” amacıyla tavsiyelerde bulunabilmek için; veya kararlarını yürütmek için; silahlı kuvvet kullanımını içermeyen önlemler alınmasını kararlaştırmak için; veya “uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması” amacıyla askeri silahlı kuvvetler ile gerekli saydığı her türlü girişimde bulunmaya karar verebilmek için; daimi üyelerinden herhangi birisinin böyle bir karara karşı çıkmaması, diğer bir ifade ile karara olumsuz oy vermemesi, başka deyişle bu kararı veto etmemesi gereklidir. Anılan biçimde bir veto, BMGK'nın karar almasını olanaksız hale getirir ve dolayısıyla sistemin merkezinde yer alan sorumlu ve yetkili organın karar almasını felç eder ve dolayısıyla da “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun işlemlerini olanaksız kılarak “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” kurallarındaki olanakların hayata geçmesini felç eder²⁸.

²⁶ UN Charter (n 7) article 41.

²⁷ UN Charter (n 7) article 42.

²⁸ Dost (n 15) 193-196.

C. İhlal Karşısında Sorumluluk Odaklı Mevcut Mekanizma

BMGK'nın görev ve yetkilerinin ve kararlarının, “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” olanaklarının hayata geçmesi için esaslı önemde olduğunu ve hatta şart olduğunu belirlemiş durumdayız. Bu cümleden hareketle “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun BMGK'nın kararları ile hukuki ve işlevsel sonuçlar doğurabileceğini belirledik. Diğer yandan “uluslararası sorumluluk hukuku”nun kurallarındaki olanakların hayata geçmesi için bir uluslararası haksız fiilin varlığının bir devlet tarafından ileri sürülmesi yeterlidir. Bir devlet veya birden fazla devlet tarafından bir uluslararası haksız fiilin varlığının ileri sürülmesinin hukuken gerçeği yansıtmaması için, diğer bir ifade ile gerçekten bir uluslararası haksız fiilin var sayılabilmesi için, bir devletin kendisine isnat edilebilen bir fiil ile bir uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir davranışta bulunması, başka bir ifade ile anılan yükümlülüğünü ihlal etmesi gereklidir.

1. Sorumluluk Mekanizmasını Tetikleyen Olay

“Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun esaslarını ortaya koyan BM Şartı'nın VII'nci bölümünün uygulanmasını tetikleyen bir fiilin aynı zamanda “uluslararası kolektif sorumluluk hukuku”nun uygulanmasını da tetikleyen bir uluslararası haksız fiil oluşturması için, söz konusu fiilin uluslararası haksız fiilin unsurlarına sahip olması gereklidir. Uluslararası hukukta “uluslararası sorumluluk hukuku” kuralları, uluslararası teamül hukuku kuralları olarak mevcuttur²⁹. Ancak bu kurallar BM Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) tarafından toplanmış ve yazılı bir metinde sıralanmışlardır. BM Örgütü çerçevesindeki uluslararası hukuk belgeleri külliyatı içerisinde bu belgenin künyesi, “BM UHK'nun Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni” olarak ifade edilmektedir ve BM Genel Kurulu tarafından da belge A/RES/56/83 Belgesi olarak “BM UHK'nun Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni” olarak kabul edilmiştir. Ancak bu belgenin bir uluslararası antlaşma ile kodifikasyonu sağlanamamış olmakla birlikte belirttiğimiz gibi A/RES/56/83 Belgesi uluslararası sorumluluğa ilişkin uluslararası teamül hukuku kurallarını içermekte ve bunları yazılı olarak yansıtmaktadır³⁰. İşte yukarıda belirtilen bir uluslararası haksız fiilin

²⁹ Dost (n 15) 162-174.

³⁰ Résolution adoptée par l'Assemblée générale, A/RES/56/83, Responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite için bkz: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/french/draft_articles/9_6_2001.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 202; Resolution adopted by the General

unsurlarının neler olduğuna dair uluslararası teamül hukuku kurallarında mün-demiç bilgiyi, belirtilen bu A/RES/56/83 Belgesi’nde bulabilmekteyiz. A/RES/56/83 Belgesi madde 1’e göre, “bir devletin uluslararası nitelikteki her haksız fiili, o devletin sorumluluğunu doğurur³¹”. Devletin uluslararası haksız fiilinin unsurları ise A/RES/56/83 Belgesi madde 2’de belirtilmektedir. Buna göre, “şayet, icrai surette ya da ihmâl suretiyle işlenen bir davranış uluslararası hukuka göre devlete isnat edilebiliyorsa ve devletin bir uluslararası yükümlülüğünün ihlâlini oluşturuyorsa devletin bir uluslararası haksız fiili vardır³²”. Buradan anlaşıldığı üzere uluslararası haksız fiilin unsurları iki adettir ve bunlar ihlal unsuru ve isnat unsurudur. İhlal, bir devletin, bir uluslararası yükümlülük uyarınca kendisinden istenen fiile aykırı bir davranışta bulunmasıdır³³. Isnat ise, ihlal teşkil eden davranışın devletin davranışı sayılabilmesidir. Bir davranışın hangi hallerde bir devletin davranışı sayılabileceğine ilişkin ilkeler, A/RES/56/83 Belgesi’nde 4’üncü maddeden 11’inci maddeye kadar olan kurallarda belirtilmektedir³⁴.

2. Sorumluluğun Sonuçları

BM Şartı’nın 2/4 maddesi kuvvet kullanmayı yasaklamaktadır³⁵. Bu aynı zamanda bir “*jus cogens norm*”dur. Dolayısıyla bu maddeden kaynaklanan uluslararası yükümlülük “*erga omnes bir yükümlülük*”tür. Silahlı saldırı fiili ise kuvvet kullanmama yükümlülüğünü ihlal eden bir davranıştır ve şayet bu ihlal

Assembly, A/RES/56/83, Responsibility of States for internationally wrongful acts için bkz: <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/477/97/pdf/n0147797.pdf>> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024; Projet d’articles sur la responsabilité de l’État pour fait internationalement illicite et commentaires y relatifs, 2001 için bkz: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/french/commentaries/9_6_2001.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024; Draft articles on responsibility of States for international wrongful acts with commentaries, 2001 için bkz: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024; Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, (2. Baskı, Seçkin 2023) 263-304; Hakkı Hakan Erkiner, ‘Tercüme, Devletin Uluslararası Sorumluluğu Maddeleri - Responsibility of States - Responsabilité de l’État’ <https://www.academia.edu/38667139/Hakkı_Hakan_Erkiner_Tercüme_Devletin_Uluslararası_Sorumluluğu_Maddeleri_Responsibility_of_States_Responsabilité_de_l_État_> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024.

³¹ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 100; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 1.

³² Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 104; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 2.

³³ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 140; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 12.

³⁴ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 114-136; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 4-11.

³⁵ Dost (n 15) 133-138.

teşkil eden davranış bir devlete isnat edilebiliyorsa bir uluslararası haksız fiil vardır. Silahlı saldırı bu durumda hem BM Şartı madde 39 uyarınca uluslararası barışı bozan bir fiildir ve hem de uluslararası sorumluluğu doğuran bir uluslararası haksız fiildir. Aynı zamanda “*erga omnes*” bir yükümlülüğün ihlalini teşkil ettiğinden ötürü de çok taraflı sorumluluğu doğuran bir uluslararası haksız fiildir. Bu ağır ve ciddi ihlalin isnat edildiği devletin uluslararası sorumluluğu, uluslararası topluluğun geneline karşı doğmuş bir uluslararası sorumluluktur. Bu sonuçlara ilaveten BM Şartı madde 2/4’ü ihlal eden silahlı saldırı fiili BM Şartı madde 39’u ve genel olarak BM Şartı VII’nci tetiklediği gibi BM Şartı madde 51’de yer bulan silahlı saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkını da doğurur. Meşru müdafaa “*uluslararası barış ve güvenlik hukuku*”nda BM Şartı 51’inci madde uyarınca bir hak ve “*uluslararası sorumluluk hukuku*” bakımından da A/RES/56/83 Belgesi madde 21 uyarınca uluslararası hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir haldir. Nitekim anılan maddeye göre, “*devletin fiilinin hukuka aykırılığı, fiil BM Şartı’na uygun şekilde, meşru müdafaya izin verilen ölçüler içerisinde ise, ortadan kalkar*”³⁶. Meşru müdafaa olduğu iddia edilen bir kuvvet kullanımının hukuken gerçekten meşru müdafaa sayılabilmesi için üç unsura sahip olması şarttır. Bunlar gereklilik, orantılılık ve ölçülülük unsurlarıdır³⁷. Uluslararası teamül hukuku kurallarında mündemiç kaidelere göre, devletlerin meşru müdafaa uygulamalarında, meşru müdafanın gerekli yani elzem olması, meşru müdafada uygulanan kuvvetin orantılı olması ve amaç gerçekleşince kuvvetin sona erdirilmesi yani ölçülü olması aranmaktadır³⁸.

“*Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku*”nun gereklerinin uygulanmadığı silahlı saldırı veya soykırım gibi en ağır ve ciddi bir ihlalde bulunan bir devlete karşı “*uluslararası sorumluluk hukuku*”nun mekanizmalarının devletler tarafından çalıştırılması, böylesi bir ihlalde bulunan bir devlete karşı uluslararası baskı oluşturabilir. Bu baskının kurulabilmesi ve uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması mümkün olabilir³⁹. Ancak bu olanak dahilindeki sonucun elde edilebilmesi için “*sayıca yeterince güçlü egemen devlet tarafından, yeterince etkin bir biçimde*”, “*uluslararası sorumluluk hukuku*” mekanizmalarının çalıştırıl-

³⁶ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 156-157; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 21.

³⁷ Hakkı Hakan Erkiner, *Uluslararası Terörizme Karşı Meşrû Müdâfaa* (4. Baskı, Seçkin 2023) 282-290.

³⁸ Erkiner, *Uluslararası Meşrû Müdâfaa* (n 37) 231.

³⁹ Pierre-Marie Dupuy, ‘Responsabilité Et Légalité’ in René-Jean Dupuy (ed) *La Responsabilité Dans Le Système International* (Pedone 1991) 282.

ması ve uygulanması şarttır. Bu şartın hayata geçmesi ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması mümkün ve muhtemel bir olgudur. Uluslararası hukukta bu mekanizma potansiyel olarak uygulanmayı bekler bir biçimde mevcuttur ancak bunun devletler tarafından tercih edilmesi gereklidir. Bundan ötürü uluslararası hukuk, muhakkak bir hukuk değil fakat muhtemel bir hukuktur.

“Bir uluslararası haksız fiilin hukuki neticeleri, sorumlu devletin ihlal edilen yükümlülüğü yerine getirme ödevinin devam etmesini etkilemez⁴⁰”. “Uluslararası haksız fiilden sorumlu devletin şayet devam ediyorsa bu fiile son vermek ve eğer koşullar gerektiriyorsa, ihlalin tekrar edilmeyeceğine dair uygun güvenceleri sunmak yükümlülükleri vardır⁴¹”. Uluslararası haksız fiilin sorumlu devlet üzerindeki asıl sonucu ise, sorumlu devletin onarım yükümlülüğünün doğmasıdır⁴². “Sorumlu devlet uluslararası haksız fiil ile neden olunan bütün zararı onarmak zorundadır. Zarar, devletin uluslararası haksız fiilinin sonucu olan maddi ve manevi bütün zararı kapsar⁴³”. “Onarım şekilleri ayrı ayrı veya birlikte uygulanabilecek biçimde eski hale iade, tazminat ve tarziye biçimlerine bürünür⁴⁴”.

II. Mekanizmaların Hayata Geçirilmesi

Bu bölümde, Uluslararası Hukuka Uygunluğun Sağlanması Amacı; Sorumluluk Hukukunun Sonuçlarının Hayata Geçirilmesi ve Kural Kümeleri Arasındaki İlişki Müessesesi başlıkları ele alınmaktadır. Son başlık altında özellikle Kollektif Tepkilerin Hukuki Dayanakları ve Kollektif Tepkilerin Hukuki Gayesi konularına temas edilmektedir.

A. Uluslararası Hukuka Uygunluğun Sağlanması Amacı

Yukarıdaki kuralları aktardıktan sonra ortaya açıkça çıkan bir hukuki vaziyet mevcuttur. BM Şartı'nın VII'nci bölümü dairesinde oluşan “uluslararası kollektif barış ve güvenlik hukuku”nun amacı barışın korunması veya sağlanmasıdır. “Uluslararası sorumluluk hukuku”nun amacı ise onarımın sağlanmasıdır⁴⁵. Bunlar bu

⁴⁰ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 170-172; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 29.

⁴¹ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 172; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 30.

⁴² Emmanuel Decaux, ‘Responsabilité Et Réparation’ in René-Jean Dupuy (ed) *La Responsabilité Dans Le Système International* (Pedone 1991) 147.

⁴³ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 173; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 31.

⁴⁴ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 180-196; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 34.

⁴⁵ Gilles Cottureau, ‘Système Juridique Et Notion De Responsabilité’ in René-Jean Dupuy (ed) *La Responsabilité Dans Le Système International* (Pedone 1991) 64.

biçimde yazıldıklarında birbirlerinden farklı hukuki amaçlardır fakat daha derinlemesine düşünüldüğünde her ikisi de uluslararası hukuka uygun bir hukuki durumun korunmasını veya sağlanmasını nihai gaye olarak tespit eden amaçlardır.

1. BM Şartı Dairesinde Hukuka Uygunluğun Sağlanması

Silahlı bir saldırı BM Şartı madde 2/4'ün çiğnenmesidir ve uluslararası barışı bozar. Bu fiil BM Şartı VII'nci bölümü, başta 39'uncu madde olmak üzere, çalışmaya tahrik etmelidir. BMGK'nın yapısal ve varoluşsal durumu nedeniyle bu tahrik büyük ihtimalle BM Şartı'ndaki düzeneğin işlenmesini tetiklemeyecek ve "uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku" felç olacaktır ve çalışmayacaktır. Bununla birlikte BM Şartı madde 2/4'ü ihlal eden silahlı saldırı fiili, BM Şartı madde 51'deki meşru müdafaa hakkının doğumunu tetikleyecektir ve silahlı bir saldırıya uğrayan devletin meşru müdafaa hakkından kaynaklanan kendini korumak amacıyla kuvvet kullanma yetkisinin gerekliliğini doğuracaktır. Meşru müdafaa hakkından kaynaklanan kuvvet kullanma hakkının gerekliliği teyit edildikten sonra bu kuvvet kullanımı, şiddetin gücü bakımından orantılı ve şiddete son verme bakımından zamana riayet doğrultusunda ölçülü biçimde kullanılırsa, meşru müdafaa bir "hukuka uygunluk nedeni" veya "hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir durum" olarak doğru biçimde uygulanmış olacaktır. Silahlı saldırı, BM Şartı VII'nci bölüm uyarınca, "uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku" nun ve bilhassa BM Şartı madde 42'nin uygulanması ile bertaraf edilip sona erdirildiğinde ve silahlı saldırıdan önceki durum tesis edildiğinde veya BM Şartı madde 51'deki meşru müdafaa hakkının kullanılması ile "uluslararası barış ve güvenlik hukuku" fakat bu sefer kolektif olmayan bir biçimde ama saldırıya uğraya devlet tarafından müstakilen veya ona çağrısı üzerine yardım eden diğer devletlerin de katılımıyla ama gene de BM Şartı VII'nci bölüm haricinde fakat BM Şartı madde 51'e uygun bir biçimde, "uluslararası barış ve güvenlik hukuku" eliyle silahlı saldırı bertaraf edilip sona erdirildiğinde ve önceki durum tesis edildiğinde, uluslararası barış yeniden sağlanmış olacaktır ve ayrıca uluslararası hukuka uygun durum da kurulmuş olacaktır. Başka bir ifade ile uluslararası hukukun üstünlüğü temin edilmiş olacaktır ve hukuka aykırı durum son bulmuş olacaktır⁴⁶. Burada, bu anlattığımız çerçevede, uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanmasına giden yol, mağdurun meşru müdafaasındaki galibiyetinden geçmektedir. Mağdur, meşru müdafaasında mağlup olursa, uluslararası hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi sağlanamaz. Meşru müdafaa

⁴⁶ Dost (n 15) 82.

da bir uluslararası hukuk müessesesidir ve bizatihi uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanmasına doğrudan hizmet eder. Bilhassa kolektif mekanizmaların çalışmadığı bir dünyada, çoğu zaman, belki de işleyebilecek yegane müessesedir. Bu sert gerçekçi tespit, kolektif güvenlik mekanizmalarının işleyeceğine ilişkin zaten temelsiz beklentilerin karşılanmadığı bir dünyada, ifade edilmesi gereken bir ilmi tespittir.

2. Sorumluluk Hukuku Dairesinde Hukuka Uygunluğun Sağlanması

Yukarıda anılan silahlı saldırı fiili, birincil uluslararası hukuk içerisinde, BM Şartı madde 2/4’deki kuvvet kullanma yasağına aykırılık teşkil eden ve birincil yükümlülük kategorisi içerisindeki hem de “*erga omnes*” olan kuvvet kullanma yükümlülüğüne aykırı, ağır ve ciddi bir uluslararası haksız fiildir. Bunun uluslararası hukukun ikincil kurallar kategorisini oluşturan “*uluslararası sorumluluk hukuku*” kuralları içerisindeki sonucu, diğer bir ifade ile ortaya çıkardığı ikincil yükümlülük, onarım yükümlülüğünün doğmasıdır. Bu bakımdan “*uluslararası sorumluluk hukuku*”nun amacının onarımın sağlanması olduğu açıktır. Bununla birlikte, devletler hukukunda onarımın sağlanmasının neden amaçlandığı düşünüldüğünde, hedefin uluslararası hukuka aykırılığa son vererek uluslararası hukuka uygun hukuki vaziyetin yeniden kurulması ve sağlanması olduğu fark edilebilmektedir. Uluslararası haksız fiil ile neden olunan hukuken patolojik durum, onarım vasıtasıyla giderilmeye çalışılmakta ve hukuken sağlıklı vaziyete ulaşılmaya gayret edilmektedir. Hukuken sağlıklı durum uluslararası hukuka aykırılığın giderildiği, uluslararası hukuka uygun durumun sağlandığı ve uluslararası hukukun üstünlüğünün temin edildiği durumdur. Onarım, buna ulaşmada, uluslararası sorumluluk hukukunun vasıtasıdır veya başka ifade ile avadanlığıdır. Onarımın sağlanabilmesi için ise özellikle BM Şartı VII’nci bölümün BMGK eliyle felç edildiği bir vaziyette uluslararası sorumluluğun çok taraflılığa açılması, başlı başına önem arz etmektedir. Onarımın sağlanabilmesi için, “*uluslararası sorumluluk hukuku*”nun çok taraflılığa açılmasının anahtarı, uluslararası teamül hukukunda münemiç kuralın yansıması olan, A/RES/56/83 Belgesi madde 48’dedir.

B. Sorumluluk Hukukunun Sonuçlarının Hayata Geçirilmesi

A/RES/56/83 Belgesi madde 42’ye göre, “*mağdur devlet tarafından sorumluluğa başvurulur*⁴⁷”. Bu husus, klasik iki taraflı uluslararası sorumluluğun tezhürüdür. Ancak A/RES/56/83 Belgesi madde 48’e göre, “*mağdur devletten*

⁴⁷ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 221-226; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 42.

*başka bir devlet tarafından da sorumluluğa başvurulabilir*⁴⁸. Bu husus ise, uluslararası sorumluluğun, klasik iki taraflı uluslararası sorumluluk yapısının aşılarak, uluslararası sorumluluğun çok taraflılığa açılmasının tezahürüdür.

1. Sorumluluğun Çok Taraflılığa Açılımı

Uluslararası sorumluluğun çok taraflılığa açılmasının sebebi, uluslararası hukukun üstünlüğünün “uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizması ile kurulmaya çalışılmış olmasıdır. “Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” nun gerek yapısal ve gerekse ameli ve tatbiki zayıflığından ve neredeyse külli yetersizliğinden ve acziyetinden ötürü, elde kalan uluslararası sorumluluk mekanizması marifetiyle uluslararası hukukun üstünlüğünün kurulmasına hukuki bir olanak sağlanabilmesi, oluşturduğu muhtemel imkan ile önem arz etmektedir. Uluslararası haksız fiilin mağduru devletin, uluslararası sorumluluğu ileri sürmesinde, diğer devletlerin de uluslararası sorumluluğu ileri sürebilme olanaklarının bulunması, mağdur devletin yanında ama sorumluluğu ileri sürülen devletin karşısında, diğer devletlerin de ağırlık oluşturabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu ağırlık ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesine bir yol açılması umulmaktadır. Elbette bu ağırlığın ortaya konması için iki şart bir araya gelmelidir: Yeterince güçlü devletin bu ağırlığı koymayı tercih etmeleri ve gerçekten bunun bir hukuki ve meşru güç yoğunlaşması sağlayarak ağırlık teşkil etmesi elzemdir.

A/RES/56/83 Belgesi madde 48/1-b’ye göre, “*ihlal edilen yükümlülük, uluslararası topluluğun geneline yönelik olan bir yükümlülük ise bir mağdur devletten başka her devletin, bir başka devletin sorumluluğuna başvurma hakkı vardır*⁴⁹”. Uluslararası topluluğun geneline yönelik olan bir yükümlülüğün ihlalinin “uluslararası sorumluluk hukuku”nda ilave sonuçları da vardır⁵⁰. Uluslararası hukukun emredici kurallarının ağır ihlali olgusu, A/RES/56/83 Belgesi madde 40 ve 41’de işlenmektedir⁵¹. Silahlı saldırının yasaklanması, sömürge yönetiminin ve yabancı işgali altında yönetimin yasaklanması, ırk ayrımcılığının yasaklanması, soykırımın önlenmesi ve soykırımın yasaklanması gibi uluslararası hukukun sınırlı sayıda olan emredici bir “*jus cogens*” kuralından kaynaklanan bir “*erga*

⁴⁸ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 233; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 48.

⁴⁹ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 233; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 48.

⁵⁰ Hakkı Hakan Erkiner, *Makaleler ile Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş* (2. Baskı, Seçkin 2023) 63-93.

⁵¹ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 196-220; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 40 ve 41.

omnes” yükümlülüğün bir devlet tarafından ağır ihlali demek, böyle bir yükümlülüğün “sorumlu devletin açık ve sistematik olarak yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınması demektir⁵²”. Uluslararası hukukun emredici kurallarının ağır ihlallerinin özel neticeleri 41’inci maddede belirtilmiştir⁵³. “40’inci madde bağlamında, her türlü ağır ihlalle son vermek için devletler, meşru araçlarla işbirliği yapmalıdırlar. Hiçbir devlet, 40’inci madde bağlamında ağır bir ihlalden doğan bir durumu meşru olarak tanımamalı ve bu durumun muhafazası için yardım etmemelidir ya da destek vermemelidir⁵⁴”.

2. Sorumluluk Hukukundaki Karşı Önlemler Müessesesi

A/RES/56/83 Belgesi madde 22’ye göre, “bir devletin bir başka devlete karşı olan uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir davranışındaki hukuka aykırılık, bu davranışın diğer devlete karşı alınmış bir karşı önlem oluşturduğu ölçüde ortadan kalkar⁵⁵”. Bu çerçevede karşı önlemler ile ilgili esas özellikler şunlardır: “Karşı önlemler kuvvet kullanımını ihtiva edemezler; ancak sorumlu devlete yöneltilmeli ve üçüncü taraflara yöneltilmemelidir; geçici olarak uygulanırlar ve aynı zamanda etkileri kendilerinden beklenen amacın sağlanması ile sınırlı tutulmalıdır; karşı önlemler orantılı olmalıdır; özellikle uluslararası hukukun emredici kurallarından kaynaklanan yükümlülükler olmak üzere, bazı temel yükümlülüklere olumsuz bir etki yaratamazlar⁵⁶”. A/RES/56/83 Belgesi madde 49’a göre, “mağdur devlet, karşı önlemleri, ancak, uluslararası haksız fiilden sorumlu devlete karşı, bu devleti, yerine getirmek zorunda olduğu onarım yükümlülüklerini uygulamaya yöneltmek için alabilir; karşı önlemler, bu önlemleri alan devletin, sorumlu devlete yönelik olan uluslararası yükümlülüklerini geçici bir süre için yerine getirmemesi ile sınırlıdır; karşı önlemler, mümkün olduğunca, söz konusu yükümlülüklerin yeniden uygulanmasına imkan verecek bir şekilde alınmalıdır⁵⁷”. “Mağdur devletten başka devletlerce alınan önlemler”

⁵² Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 212; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 40.

⁵³ Ceren Zeynep Pirim, *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu* (Turhan 2022) 79-104.

⁵⁴ Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 41.

⁵⁵ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 157; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 22.

⁵⁶ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 234-249; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 49-53; Hakkı Hakan Erkiner, ‘İsrail’e uluslararası hukuki baskı: Artık mümkün mü?’ Anadolu Ajansı Analiz 27.03.2024 <<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-israile-uluslararasi-hukuki-baski-artik-mumkun-mu/3176212>> Erişim Tarihi 12 Eylül 2024.

⁵⁷ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 238; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 49.

madde başlığına sahip A/RES/56/83 Belgesi madde 54'e göre, anılan belgenin 48'inci maddesine göre mağdur devlet olmamakla birlikte sorumluluğu ileri sürmeye yetkisi olan devletler karşı önlemler de uygulayabilirler⁵⁸.

C. Kural Kümeleri Arasındaki İlişki Müessesesi

Uluslararası sorumluluk mekanizmasının “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun felç olduğu zamanlarda baskı oluşturabilmesi mümkün ve muhtemel bir olgudur⁵⁹ ancak bunun için “uluslararası sorumluluk mekanizmasının olanaklarının, sayıca yeterince güçlü egemen devlet tarafından, yeterince etkin bir biçimde çalıştırılması ve uygulanması” şarttır⁶⁰.

1. Kolektif Tepkilerin Hukuki Dayanakları

“Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun da, uluslararası “çok taraflı sorumluluk hukuku”nun da en önemli meselelerinin başında gelen, kuvvet kullanma “*jus cogens*” yasağından kaynaklanan “*erga omnes*” yükümlülüğün ihlali olan silahlı saldırı fiili üzerinden konunun açıklanması örneklendirilirse; örneğin silahlı saldırı fiili öyle bir ihaldir ki “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nda BM Şartı'nın VII'nci bölümünün çalıştırılması gereğini tetikler ve anılan bu VII'nci bölüm özelinde de BM Şartı madde 42 işletilirse, silahlı saldırının bertaraf edilmesi ve uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesisi için kuvvet kullanımı icra edilebilecektir. Örnek olarak gösterilen fiil olan silahlı saldırı fiili diğer taraftan öyle bir ihaldir ki bu sefer kolektif olmayan bir biçimde “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” mimarisinde BM Şartı madde 51'de belirtilen meşru müdafaa hakkını doğurur ve bu haktan ileri gelen kuvvet kullanma yetkisi icra edilebilir. Öte yandan “uluslararası kolektif sorumluluk hukuku”nda silahlı saldırı fiili, uluslararası hukukun emredici kurallarından ileri gelen “uluslararası topluluğun geneline yönelik olan bir yükümlülüğün ağır ve ciddi bir ihlali” olması nedeniyle diğer bütün devletler için A/RES/56/83 Belgesi madde 41'deki ikincil yükümlülükleri, diğer bir deyişle “uluslararası kolektif sorumluluk hukuku”ndan ileri gelen yükümlülükleri, bütün devletler üzerinde doğurur⁶¹. Bu yükümlülükler uluslararası haksız fiil ile

⁵⁸ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 238; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 54.

⁵⁹ Pierre (n 3) 191.

⁶⁰ Erkiner, “İsrail’e uluslararası hukuki baskı” (n 56).

⁶¹ Iain Scobbie, ‘Invocation De La Responsabilité Pour La Violation D’Obligation Découlant De Normes Impératives Du Droit International Général’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 130.

meydana gelen durumu meşru olarak tanımama, uluslararası haksız fiil ile meydana gelen durumun devamı için yardım etmeme ve destek olmama ve uluslararası haksız fiil ile meydana gelen duruma son verebilmek için uluslararası hukuka uygun bir biçimde işbirliği yapma yükümlülükleridir⁶². Ancak “uluslararası sorumluluk hukuku”nda silahlı saldırı suretindeki uluslararası haksız fiilinden ötürü devreye girecek mekanizma bundan ibaret değildir.

“Uluslararası sorumluluk hukuku” ve “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” arasında meşru müdafaa nedeniyle bir irtibat daha vardır. Meşru müdafaa “uluslararası barış ve güvenlik hukuku”nda BM Şartı madde 51’de anılan bir hak iken, “uluslararası sorumluluk hukuku”nda A/RES/56/83 Belgesi madde 21’de belirtildiği gibi bir hukuka uygunluk nedenidir. Diğer yandan silahlı saldırının hedefi olan devlet, aynı fiil münasebetiyle, “uluslararası barış ve güvenlik hukuku”nda kendini korumak için meşru müdafaa dairesinde kuvvet kullanımı yetkisini icra edebilirken, “uluslararası sorumluluk hukuku” dolayısıyla da, silahlı saldırıdan ötürü saldırgan devletin uluslararası sorumluluğunu ileri sürerek, eski hale iadeyi talep edebilir⁶³. Eski hale iadeyi talep etmesinin yanı sıra, uğradığı zararlardan ötürü, saldırgan devletten uluslararası sorumluluğa binaen tazminat da talep edebilir⁶⁴. Bu talepleri karşılanmadığında saldırgan devlete karşı “uluslararası sorumluluk hukuku”ndan ileri gelen karşı önlem uygulama yetkisini hayata geçirebilir. “Uluslararası sorumluluk hukuku”nun “uluslararası barış ve güvenlik hukuku”ndan farkı odur ki, “uluslararası sorumluluk hukuku”nda kuvvet kullanımı yetkisi yoktur. Diğer bir ifade ile karşı önlemler uygulanırken kuvvet kullanımına başvurulamaz. Bu nedenle meşru müdafaa hakkı bir karşı önlem değildir ancak bir hukuka uygunluk nedenidir, başka ifade ile hukuka aykırılığı ortadan kaldıran bir haldir. Esasında kuvvet kullanma yasağından neşet eden kuvvet kullanmama yükümlülüğünde olduğu gibi, uluslararası hukuktaki “*erga omnes*” yükümlülüklerin aksine bir hukuka uygunluk nedeni “uluslararası sorumluluk hukuku”nda mevcut olamaz. Bu husus A/RES/56/83 madde 26’da emredici kurallara saygı başlığı altında düzenlenmiştir⁶⁵. Buna

⁶² Gattini Andrea, ‘Les Obligations Des Etats En Droit D’Invoquer La Responsabilité D’un Autre Etat Pour Violations Graves D’Obligations Découlant De Normes Impératives Du Droit International Général’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 149.

⁶³ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 181; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 35.

⁶⁴ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 184; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 36.

⁶⁵ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 164-165; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 26.

göre “uluslararası hukukun emredici bir kuralı”ndan kaynaklanan bir yükümlülüğe aykırı herhangi bir devlet fiilinin hukuka aykırılığı A/RES/56/83 Belgesi madde 20’deki rıza, 21’deki meşru müdafaa, 22’deki karşı önlemler, 23’deki mücbir sebep, 24’deki tehlike ve 25’deki zaruret hali olarak anılan hukuka aykırılığı ortadan kaldıran hallerden birisi ile ortadan kalkmaz. Dolayısıyla kuvvet kullanma yasağına aykırı bir davranış için meşru müdafaa da sanki bir hukuka uygunluk nedeni olmamalıdır ancak A/RES/56/83 Belgesi madde 59’a göre BM Şartı’na halel gelmeyecektir⁶⁶. Zaten BM Şartı madde 103’ün amir hükmüne göre de BM Şartı hükümleri diğer konvansiyonel normlara nazaran üstün gelecek hükümlerdir⁶⁷. Meşru müdafaa hakkı bizzat BM Şartı madde 51’de düzenlenen bir hak olduğundan ötürü, BM Şartı madde 103 ve A/RES/56/83 Belgesi madde 59 uyarınca, A/RES/56/83 belgesi madde 26, meşru müdafaa hakkında uygulanmayacak ve A/RES/56/83 Belgesi madde 21 ile madde 26 arasında bir çelişki söz konusu olmayacaktır.

Örnek olarak gösterilen fiil olan silahlı saldırı fiili diğer taraftan öyle bir ihaldir ki sadece iki taraflı “uluslararası sorumluluk hukuku”nu tetiklemez ve fakat “çok taraflı uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizmasını da tetikler. Yukarıda temas edildiği üzere mağdur devletten başka devletlerce de silahlı saldırı teşkil eden uluslararası haksız fiilden ötürü uluslararası sorumluluk ileri sürülebilir⁶⁸. Bu husus uluslararası sorumlulukta çok taraflılığın mevzu bahis olmasıdır. Uluslararası topluluğun geneline yönelik olan “*erga omnes*” yükümlülüklerin ihlal edilmesi durumunda diğer bütün üçüncü devletlere uluslararası haksız fiil ile meydana gelen durumu meşru olarak tanımama, bu duruma yardım etmeme ve destek olmama ve uluslararası hukuka aykırı bu durumu sona erdirmek için işbirliği yapma ödevlerinin uluslararası teamül hukukunda mün demiç olarak bulunması, uluslararası haksız fiili işleyen devletin uluslararası sorumluluğunu kabul ederek bu duruma son vermesi için bir kollektif hukuki baskı oluşturmayı sağlayabilir. Bu olasılığın hayata geçmesi için elbette önce yeterince güçlü devletin bu ödevleri yerine getirmesi gerekir. Daha sonra da bu ödevleri yerine getirmekle kavuşulan durumun sorumlu devlet üzerinde bir baskı oluşturacak derecede yoğunlaştırılması gerekir ki sorumlu devlet sorumluluğundan ileri gelen yükümlülüklerini yerine getirsin. Andığımız bu vaziyetin A/RES/56/83 madde 40 ve 41’de öngörülmesinin yanı sıra sorumlu devlet

⁶⁶ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 254; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 59.

⁶⁷ UN Charter (n 7) article 103.

⁶⁸ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 233; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 48.

üzerinde sorumluluğunun gereğini yerine getirmeye sevk edecek bir taziyik oluşturmaya müsait bir biçimde uluslararası sorumluluğu çok taraflılığa açan bir diğer husus da sorumluluğun mağdur devletten başka devletlerce de ileri sürülebilmesidir⁶⁹. Uluslararası barış ve güvenliğe karşı yıkıcı sonuçlar doğuran silahlı saldırıda bulunmama veya soykırım işlememe gibi “*erga omnes*” yükümlülüklerin ihlalleri durumunda, sorumlu devlet üzerinde bir baskı oluşturmaya müsait olan hukuki olanak, diğer devletlerin de uluslararası sorumluluğu ileri sürebilmeleri ve hatta karşı önlemler de uygulayabilmeleridir.

2. Kollektif Tepkilerin Hukuki Gayesi

Özellikle “uluslararası kollektif barış ve güvenlik hukuku”nun BMGK’daki veto mekanizması ile daimi üye devlet veya devletlerce felç edilmesi durumunda sorumlu devlet üzerinde yeterince taziyik oluşturabilecek ve dolayısıyla uluslararası hukuka riayeti sağlayabilecek yegane hukuki olasılık uluslararası kollektif sorumluluk rejiminin, anlatmakta olduğumuz üzere işletilebilmesidir. Nitekim sorumluluğu ileri sürebilen üçüncü devletler, sorumlu devlete baskı oluşturmaya yönelik karşı önlemler de uygulayabileceklerdir⁷⁰. Bu uygulanması muhtemel karşı önlemlerin yeterince yoğunlaşması ile sorumlu devlet üzerinde sorumluluğun gereğine uymasını sağlayabilecek derecede bir taziyik oluşması olasıdır⁷¹. Bu çerçevede uluslararası hukuk muhakkak bir hukuk değil fakat muhtemel bir huktur. Muhakkak bir hukuk olmamasından kasıt hukuken öngörölmüş sonuçların elde edilmesinin kesin olmamasıdır. Egemen devletlerin bu sonuçları elde edecek mekanizmaları çalıştırmayı tercih etmeleri gerekir. Bu devletler egemen oldukları için de bu hususu tercih edip etmemeleri onların müstakil ve münhasır yetkilerindedir ve ancak bu doğrultuda bir siyasi iradeleri oluşursa bu mekanizmaları işletmeyi tercih ederler. Bu nedenle uluslararası hukukun öngördüğü sonuçların elde edilmesi kesin değildir yani muhakkak olacak şeyler değildir. Ancak muhtemel sonuçlardır yani bu sonuçlar olabilir de olmayabilir de. Olabilmesi için her şeyden önce devletlerin siyasi iradelerinin bu sonuçları elde etmeye yarayacak hukuki mekanizmaları çalıştırmaları şarttır. Bunun için de belirtilen mekanizmaları çalıştırmayı tercih etmeleri gerekir ve bu husus belirttiğimiz gibi egemen devletlerin yetkisinde olan bir siyasi kararı gerektirir.

⁶⁹ Christian J. Tams, ‘Les Obligations De L’Etat Responsable: Le Lien Manquant?’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 80.

⁷⁰ Erkiner, *Devletin Uluslararası Sorumluluğu* (n 30) 238; Erkiner, ‘Tercüme’ (n 30) madde 54.

⁷¹ Pirim (n 53) 123-146.

BMGK'daki veto yetkisine sahip daimi üye devletlerin veto yetkilerini kendi çıkarlarını gözetmek için kullandıkları beyan edilmiş bir gerçektir⁷². Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) BM Daimi Temsilcisi Greenfield, 17 Eylül 2024 tarihinde, ülkesinin BMGK'da veto yetkisini "*ABD'nin çıkarlarını gözetmek için kullandıklarını, bunun için mazeret beyan etmeyeceklerini*" beyan ve ifşa etmiştir⁷³. Beyanatında "*ABD'nin veto yetkisinden vazgeçmeye hazır olmadığını*" da ekleyerek bu hususu da kesin olarak belirtmiştir⁷⁴. Diğer daimi üyelerin de uygulamaları, en yoğunu ABD olmakla birlikte, bundan farklı değildir. Nitekim farklı da olamaz zira devletlerin çıkarlarını takip etmeleri doğal ve varoluşsal bir olgudur. Uluslararası hukuk zaten bir topluluğun hukukudur ve vahşilik merhalesini geride bırakmış bir medeni toplumun hukuku değildir. Hem sosyolojik nitelik olarak orta yerde bir uluslararası toplum yoktur ve bu sosyolojik olgusal gerçek ancak bir uluslararası topluluğa tekabül eder ve hem de sivilize olma, başka ifade ile medenileşme merhalesi bakımından orta yerde bir toplum yoktur; olsa olsa bu seviye ancak bir topluluk seviyesidir. Önemli olan devletlerin çıkarlarını nerede ve nasıl gördükleridir. Bu noktada dünya meseleleri karşısında belirli bazı devletler en vahşi yollarla çıkarlarına ulaşmaya çalışmakta sakınca görmemektedirler. Belirttiğimiz üzere devletler kendi çıkarlarını takip ederler. En azından göreceli olarak egemen ve nispi de olsa bağımsız olan devletler için bu böyledir. BMGK'daki daimi üyeler de veto yetkilerini bu biçimde kullanmaktadırlar. Bununla birlikte bu olgu BMGK'nın merkezinde yer aldığı "*uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku*" mekanizmalarının işlemlerini elbette felç edicidir yani işlemez hale getiricidir. Bu şartlar altında "*uluslararası sorumluluk hukuku*"ndaki çok taraflılık münasebetiyle üçüncü devletlerin uygulayacakları muhtemel karşı önlemler, sorumlu devletin sorumluluğunun gereğini yerine getirmesi ve ihlale son vermesi için olası bir baskı oluşturabilir ve belirttiğimiz üzere dünyadaki şartlar itibarıyla uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması ve uluslararası hukuka uygunluğun tesis edilmesi için "*uluslararası sorumluluk hukuku*" mekanizması eldeki yegane işlevsel hukuki yol olarak

⁷² Bkz. "ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Linda Thomas Greenfield, 'Biz ABD çıkarlarını gözetmek için veto hakkımızı kullanıyoruz. Yıllardır da BMGK'de bu şekilde yaptık.' dedi"; 'ABD: BMGK'de vetoyu çıkarlarımızı gözetmek için kullanıyoruz, mazeret beyan etmeyeceğiz' Anadolu Ajansı (AA) 17 Eylül 2024 <<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-bmgkde-vetoyu-cikarlarimizi-gozetmek-icin-kullaniyoruz-mazeret-beyan-etmeyecegiz/3332810>> Erişim Tarihi 19 Eylül 2024.

⁷³ AA (n 72).

⁷⁴ AA (n 72).

devletlerin uhdesinde kalmaktadır⁷⁵. “Uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” arasındaki ilişkide en hayati husus, eldeki çalışmanın hudutları dahilinde incelenen maddeler ile ortaya çıkarılan teknik bağlantıların ötesinde, BM Şartı’nın VII’nci bölümünün işlevsizliği karşısında ve uluslararası hukukun üstünlüğü gayesi istikametinde, “uluslararası sorumluluk hukuku”nun sunduğu bu önemli olanaktır⁷⁶. Bir kere daha belirtmek gerekirse anılan olanak, sorumlu devlete karşı uluslararası sorumluluk nedeniyle kollektif bir muhtemel tazyik uygulanarak uluslararası hukuka uygunluğun sağlanabilmesi imkanındır.

Sonuç

“Uluslararası Barış ve Güvenlik Hukuku” ile “Uluslararası Sorumluluk Hukuku” arasında, uluslararası hukukun gereğinin yerine getirilebilmesi yönünden veya başka bir ifade ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesi bakımından çok önemli bir ilişki vardır. Özellikle uluslararası hukukun en ağır ve ciddi ihlallerinin başında gelen silahlı saldırı veya soykırım gibi vahim uluslararası haksız fiiller işlediğinde bu ilişki önemini özellikle belli etmektedir. Nitekim, örneğin bir devlet tarafından gerçekleştirilen bir silahlı saldırı fiili hakkında “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” eşzamanlı olarak uygulanırlar. Aynı fiil hakkında eşzamanlı olarak uygulanma olanağı, “uluslararası barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” arasında hukuken olgusal bir ilişki doğurur. “Uluslararası kollektif güvenlik hukuku”, BM Şartı’nın VII’nci bölümünde hukuken düzenlenmiştir. Diğer taraftan “uluslararası sorumluluk hukuku” veya daha belirgin bir ifade ile “devletin uluslararası haksız fiilden kaynaklanan uluslararası sorumluluğu hukuku”, BM UHK’nın 2001 yılında kodifikasyon gayesiyle tamamlanan ve uluslararası teamül hukuku kurallarını yansıtan maddeler metni ile bir belgede maddeler halinde ve uluslararası teamül hukuku kurallarını içeren bir biçimde yazıya aktarılmıştır.

BMGK, “uluslararası kollektif barış ve güvenlik hukuku”nun hayata geçirebilmesi için görev ve yetkilerinin önemi ile işin merkezinde yer alan organdır. Bu bakımdan onun görevlerini yerine getirmemesi ve felç olması kollektif hu-

⁷⁵ Alland Denis, ‘Les Contres-Mesures D’Intérêt Général’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 169.

⁷⁶ Pierre-Marie Dupuy, ‘Des Rencontres De La Dimension Multilatérale Des Obligations Avec La Codification Du Droit De La Responsabilité’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003) 219.

kuk sistemini de felç etmektedir. Daimi üyelere birisinin olumsuz oy verdiği bir karar alınmaz.

“Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” kuralları arasındaki ilişki, her iki kural kümesinin de aynı davranışa uygulanacak kuralları içermelerinden ileri gelmektedir. Devletlerarası bir silahlı saldırı fiilini ele alırsak, bir devlete isnat edilebilen bu silahlı saldırı davranışı hem uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve ona zarar veren bir davranıştır ve hem de bir uluslararası yükümlülüğe aykırılık oluşturan bir uluslararası haksız fiildir. Bu noktada fiil, bir ihlal olarak, kuralların kesişimine neden olmaktadır. “BM Şartı’nın 2’nci maddesinin 4’üncü fıkrasındaki kuvvet kullanma yasağı”nın ihlalini oluşturan silahlı saldırı fiili bir devlete isnat edildiğinde hem ihlal unsurunun varlığı ile hem de isnat unsurunun bulunması ile bir uluslararası haksız fiil oluşturur ve silahlı saldırıda bulunan devletin uluslararası sorumluluğunu doğurur. Aynı zamanda da uluslararası haksız fiil oluşturan ve isnat edilen devletin uluslararası sorumluluğunu doğuran bu davranış uluslararası kolektif barış ve güvenliği tehlikeye düşüren bir davranıştır. Sonuç olarak silahlı saldırı fiili hem uluslararası kolektif uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir davranıştır ve “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun işletilmesini tetikler ve hem de “*jus cogens norm*”dan ileri gelen bir “*erga omnes*” yükümlülüğün ihlalidir ve hem iki taraflı, hem çok taraflı, “uluslararası sorumluluk hukuku”nun işletilmesini tetikler. Silahlı saldırı fiili işlendiğinde “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” aynı fiille eşzamanlı olarak uygulanacak iki kural kümesidir ve aralarında kaçınılmaz olarak bir ilişki doğmaktadır.

Gerek BM Şartı’nın VII’nci bölüm mekanizması ve gerekse “uluslararası sorumluluk hukuku”nda “*erga omnes*” yükümlülüklerin ihlalinden doğan sorumluluk mekanizması nihai gaye olarak uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması için gelişmiş mekanizmalardır. Uluslararası hukukun varoluşsal niteliklerinden ötürü ise bu mekanizmaların gerek ayrı ayrı gerekse birlikte etkinlikleri sorunludur. Bu etkinlik sorununun uluslararası hukukun üstünlüğünü sağlama da meydana çıkardığı ve uluslararası hukuki güvenliğe ulaşmada oluşturduğu olumsuz vaziyeti aşmak veya bu vaziyetin zararını azaltmak için “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” ile “uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizmalarının işletilmelerinde hukuki olanakları bilmek ve bunları hayata geçirmeye çalışmak olumlu bir işlev görecektir.

Uluslararası hukukun emredici kurallarından kaynaklanan bir yükümlülüğün ihlalinde “çok taraflı uluslararası sorumluluk hukuku” ile BM Şartı çerçevesinde BM Örgütü ve özellikle görev ve yetkileri ile işin merkezinde yer alan BMGK’nın hukuki konumunda yoğunlaşan “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun bir meselede ayrı ayrı ama eşzamanlı çalışabilmesi için sözü edilen “erga omnes” yükümlülüğün ihlalinin aynı zamanda uluslararası barışı tehdit etmesi veya barışı bozması veya bir saldırı fiili olmasıdır. “Erga omnes” yükümlülüğün ağır ve ciddi ihlalini bu biçimde oluşturan bir uluslararası haksız fiilin bulunması aynı zamanda BMGK’nın “uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması” için 39’uncu maddede kendisine yetkisi verilen tavsiyelerde bulunmak veya BM Şartı’nın 41 ve 42’nci maddeleri uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırmak icraatlarında bulunabilir. BM Şartı’nın 39’uncu maddesi ve 27’nci maddesi arasında bütün bir “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun çalışabilmesi için kritik önemde bir ilişki vardır. BMGK, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptayabilmek için ve “uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması” amacıyla tavsiyelerde bulunabilmek için veya kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen önlemler alınmasını kararlaştırmak için veya “uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması” amacıyla askeri silahlı kuvvetler ile gerekli saydığı her türlü girişimde bulunmaya karar verebilme için daimi üyelerden herhangi birisinin böyle bir karara karşı çıkmaması diğer bir ifade ile karara olumsuz oy vermemesi, diğer deyişle bu kararı veto etmemesi gereklidir. Anılan biçimde bir veto, BMGK’nın karar almasını olanaksız hale getirir ve dolayısıyla sistemin merkezinde yer alan sorumlu ve yetkili organın karar almasını felç eder ve dolayısıyla da “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun işlemlerini olanaksız kılarak “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” kurallarındaki olanakların hayata geçmesini felç eder.

BMGK’nın görev ve yetkilerinin ve kararlarının, “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku” olanaklarının hayata geçmesi için esaslı önemde olduğunu ve hatta şart olduğunu belirlemiş durumdayız. Bu cümleden hareketle “uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun BMGK’nın kararları ile hukuki ve işlevsel sonuçlar doğurabileceğini belirledik. Diğer yandan “uluslararası sorumluluk hukuku”nun kurallarındaki olanakların hayata geçmesi için bir uluslararası haksız fiilin varlığının bir devlet tarafından ileri sürülmesi yeterlidir. Bir devlet veya birden fazla devlet tarafından bir uluslararası haksız fiilin varlığının ileri sürülmesinin hukuken gerçeği yansıtmaması için, diğer bir ifade ile gerçekten bir

uluslararası haksız fiilin var sayılabilmesi için, bir devletin kendisine isnat edilebilen bir fiil ile bir uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir davranışta bulunması, başka bir ifade ile anılan yükümlülüğünü ihlal etmesi gereklidir.

“Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun gereklerinin uygulanmadığı silahlı saldırı veya soykırım gibi en ağır ve ciddi bir ihlalde bulunan bir devlete karşı “uluslararası sorumluluk hukuku”nun mekanizmalarının devletler tarafından çalıştırılması böylesi bir ihlalde bulunan bir devlete karşı uluslararası baskı oluşturabilir. Bu baskının kurulabilmesi ve uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması mümkün olabilir. Ancak bu olanak dahilindeki sonucun elde edilebilmesi için “sayıca yeterince güçlü egemen devlet tarafından, yeterince etkin bir biçimde”, “uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizmalarının çalıştırılması ve uygulanması şarttır. Bu şartın hayata geçmesi ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanması mümkün ve muhtemel bir olgudur. Uluslararası hukukta bu mekanizma potansiyel olarak uygulanmayı bekler bir biçimde mevcuttur ancak bunun devletler tarafından tercih edilmesi gereklidir. Bundan ötürü uluslararası hukuk muhakkak bir hukuk değil fakat muhtemel bir hukuktur.

BM Şartı VII’nci bölümün BMGK eliyle felç edildiği bir vaziyette uluslararası sorumluluğun çok taraflılığa açılması başlı başına önem arz etmektedir. Onarımın sağlanabilmesi için “uluslararası sorumluluk hukuku”nun çok taraflılığa açılmasının anahtarı uluslararası teamül hukukunda mündemiç kuralın yansması olan A/RES/56/83 Belgesi madde 48’dedir. Uluslararası sorumluluğun çok taraflılığa açılmasının sebebi uluslararası hukukun üstünlüğünün “uluslararası sorumluluk hukuku” mekanizması ile kurulmaya çalışılmış olmasıdır. “Uluslararası kolektif barış ve güvenlik hukuku”nun gerek yapısal ve gerekse ameli ve tatbiki zayıflığından ve neredeyse külli yetersizliğinden ve acizyetinden ötürü elde kalan uluslararası sorumluluk mekanizması marifetiyle uluslararası hukukun üstünlüğünün kurulmasına hukuki bir olanak sağlanabilmesi, oluşturduğu muhtemel imkan ile önem arz etmektedir. Uluslararası haksız fiilin mağduru devletin uluslararası sorumluluğu ileri sürmesinde, diğer devletlerin de uluslararası sorumluluğu ileri sürebilme olanaklarının bulunması, mağdur devletin yanında ama sorumluluğu ileri sürülen devletin karşısında, diğer devletlerin de ağırlık oluşturabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu ağırlık ile uluslararası hukukun üstünlüğünün sağlanabilmesine bir yol açılması umulmaktadır. Elbette bu ağırlığın ortaya konması için iki şart bir araya gelmelidir: Yeterince güçlü devletin bu ağırlığı koymayı tercih etmeleri ve gerçekten bunun bir hukuki ve

meşru güç yoğunlaşması sağlayarak ağırlık teşkil etmesi elzemdir. Uluslararası barış ve güvenliğe karşı yıkıcı sonuçlar doğuran silahlı saldırıda bulunmama veya soykırım işlememe gibi “*erga omnes*” yükümlülüklerin ihlalleri durumunda, sorumlu devlet üzerinde bir baskı oluşturmaya müsait olan hukuki olanak diğer devletlerin de uluslararası sorumluluğu ileri sürebilmeleri ve hatta karşı önlemler de uygulayabilmeleridir. Bu uygulanması muhtemel karşı önlemlerin yeterince yoğunlaşması ile sorumlu devlet üzerinde sorumluluğun gereğine uymasını sağlayabilecek derecede bir tazyik oluşması olasıdır. Bu çerçevede uluslararası hukuk muhakkak bir hukuk değil fakat muhtemel bir hukuktur. Muhakkak bir hukuk olmamasından kasıt hukuken öngörülmüş sonuçların elde edilmesinin kesin olmamasıdır. Egemen devletlerin bu sonuçları elde edecek mekanizmaları çalıştırmayı tercih etmeleri gerekir. Bu devletler egemen oldukları için de bu hususu tercih edip etmemeleri onların müstakil ve münhasır yetkilerindedir ve ancak bu doğrultuda bir siyasi iradeleri oluşursa bu mekanizmaları işletmeyi tercih ederler. Bu nedenle uluslararası hukukun öngördüğü sonuçların elde edilmesi kesin değildir yani muhakkak olacak şeyler değildir. Ancak muhtemel sonuçlardır yani bu sonuçlar olabilir de olmayabilir de. Olabilmesi için her şeyden önce devletlerin siyasi iradelerinin bu sonuçları elde etmeye yarayacak hukuki mekanizmaları çalıştırmaları şarttır. Bunun için de belirtilen mekanizmaları çalıştırmayı tercih etmeleri gerekir ve bu husus belirttiğimiz gibi egemen devletlerin yetkisinde olan bir siyasi kararı gerektirir.

Kaynakça

- Andrea G, 'Les Obligations Des Etats En Droit D'Invoquer La Responsabilité D'un Autre Etat Pour Violations Graves D'Obligations Découlant De Normes Impératives Du Droit International Général' in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)
- Cottureau G, 'Système Juridique Et Notion De Responsabilité' in René-Jean Dupuy (ed) *La Responsabilité Dans Le Système International* (Pedone 1991)
- Decaux E, 'Responsabilité Et Réparation' in René-Jean Dupuy (ed) *La Responsabilité Dans Le Système International* (Pedone 1991)
- Demirel N, *BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması* (Derin 2015)
- Denis A, 'Les Contres-Mesures D'Intérêt Général' in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)
- Dost S, *Temel Kavramlar, Metinler ve Kararlar Bağlamında Uluslararası Hukukta Adalet* (2. Baskı, Yetkin 2019)
- Dost S ve Korkmaz Z, 'Savaşa Varmayan Zorlama Yolu Olarak Zararla Karşılık ve Bazı Uygulamalar' (2015) 5(2) SDÜHFD 111-157.
- Dupuy P-M, 'Responsabilité Et Légalité' in René-Jean Dupuy (ed) *La Responsabilité Dans Le Système International* (Pedone 1991)
- , 'Des Rencontres De La Dimension Multilatérale Des Obligations Avec La Codification Du Droit De La Responsabilité' in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)
- Erkiner HH, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*, (2. Baskı, Seçkin 2023)
- , *Uluslararası Terörizme Karşı Meşrû Müdâfaa* (4. Baskı, Seçkin 2023)
- , *Makaleler ile Uluslararası Hukukun Sosyolojisine ve Uluslararası Hukukun Tarihine Giriş* (2. Baskı, Seçkin 2023)
- Ertuğrul ÜE, *Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu* (Yetkin 2012)
- Forteau M, *Droit De La Sécurité Collective Et Droit De La Responsabilité Internationale De L'Etat* (Pedone 2006)
- Kolp R, *Ius contra bellum* (2. Baskı, Bruylant 2009)
- Labrecque G, *La Force Et Le Droit* (Bruylant 2008)
- Nolte G, 'De Dionisio Anzilotti à Roberto Ago: le droit international classique de la responsabilité internationale des Etats et la Prééminence de la conception bilatérale des relations interétatiques' in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Pierre K, ‘Responsabilité Pour Violation Grave D’Obligations Découlant De Normes Impératives Du Droit International Et Droit Des Nations Unies’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Pirim CZ, *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu* (Turhan 2022)

Scobbie I, ‘Invocation De La Responsabilité Pour La Violation D’Obligation Découlant De Normes Impératives Du Droit International Général’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Sicilianos L-A, ‘Classification Des Obligations Et Dimension Multilatérale De La Responsabilité Internationale’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Spinedi M, ‘D’Une Codification A L’Autre: Bilatéralisme Multilatéralisme Dans La Genèse De La Codification Du Droit Des Traités Et Du Droit De La Responsabilité Des Etats’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Tams CJ, ‘Les Obligations De L’Etat Responsable: Le Lien Manquant?’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Uzun E, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu* (Beta 2007)

Villalpando S, *L’Emergence De La Communauté Internationale Dans La Responsabilité Des Etats* (PUF 2005)

Wyler E, ‘Du Crime D’Etat A La Responsabilité Pour Violations Graves D’Obligations Découlant De Normes Impératives Du Droit International Général’ in Pierre-Marie Dupuy (ed) *Obligations Multilatérales, Droit Impératif Et Responsabilité Internationale Des Etats* (Pedone 2003)

Elektronik Kaynaklar

BM Şartı (UN Charter) madde (article) 24/1 ve madde 24/2 için <<https://www.resmi-gazete.gov.tr/arsiv/6092.pdf>> Erişim Tarihi 8 Eylül 2024; <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf> Erişim Tarihi 8 Eylül 2024; <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>> Erişim Tarihi 8 Eylül 2024; <<https://www.un.org/fr/about-us/un-charter/full-text>> Erişim Tarihi 8 Eylül 2024

Résolution adoptée par l’Assemblée générale, A/RES/56/83, Responsabilité de l’État pour fait internationalement illicite için bkz: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/french/draft_articles/9_6_2001.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024

Resolution adopted by the General Assembly, A/RES/56/83, Responsibility of States for internationally wrongful acts için bkz: <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/477/97/pdf/n0147797.pdf>> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024

Projet d'articles sur la responsabilité de l'État pour fait internationalement illicite et commentaires y relatifs, 2001 için bkz: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/french/commentaries/9_6_2001.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024

Draft articles on responsibility of States for international wrongful acts with commentaries, 2001 için bkz: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024

Erkiner HH, 'Tercüme, Devletin Uluslararası Sorumluluğu Maddeleri - Responsibility of States - Responsabilité de l'État' <https://www.academia.edu/38667139/Hakki_Hakan_Erkiner_Tercüme_Devletin_Uluslararası_Sorumluluğu_Maddeleri_Responsibility_of_States_Responsabilité_de_l_État_> Erişim Tarihi 11 Eylül 2024

Erkiner HH, 'İsrail'e uluslararası hukuki baskı: Artık mümkün mü?' Anadolu Ajansı Analiz 27 Mart 2024 <<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-israile-uluslararasi-hukuki-baski-artik-mumkun-mu/3176212>> Erişim Tarihi 12 Eylül 2024

"ABD'nin BM Daimi Temsilcisi Linda Thomas Greenfield, 'Biz ABD çıkarlarını gözetmek için veto hakkımızı kullanıyoruz. Yıllardır da BMGK'de bu şekilde yaptık.' dedi"; 'ABD: BMGK'de vetoyu çıkarlarımızı gözetmek için kullanıyoruz, mazeret beyan etmeyeceğiz' Anadolu Ajansı (AA) 17 Eylül 2024 <<https://www.aa.com.tr/tr/dünya/abd-bmgkde-vetoyu-cikarlarimizi-gozetmek-icin-kullaniyoruz-mazeret-beyan-etmeyecegiz/3332810>> Erişim Tarihi 19 Eylül 2024